

A DOKUMENTÁCIÓ ÉS A MŰSZAKI KÖNYVTÁRÜGY NÉHÁNY PROBLÉMÁJA

(Nyugat-európai tanulmányutak "mellékes" tanulságai)

Az alábbi összefoglalás nem tarthat igényt teljességre, annál kevésbé, mert nem dokumentációs, ill. könyvtárügyi jellegű tanulmányutak eredménye. E sorok írója az elmúlt két év folyamán különféle - műszaki jellegű - állami és társadalmi megbízások teljesítése során hosszabb időt töltött Angliában, Franciaországban és a Német Szövetségi Köztársaságban, ahol számos tudományos intézményt és iparvállalatot tekinthetett meg. E látogatások "mellékterméke" az alábbi összefoglaló, amelyben - éppen az anyaggyűjtés jellegének többé-kevésbé sporadikus volta miatt - az említett államok dokumentációs problémái közül csupán néhány jellemző kérdést emelhetünk ki.

A tudományos kutatás jelenlegi helyzete Nyugat-Európában

A műszaki és tudományos dokumentációs munka végeredményben a kutató és termelő munka egyik különleges válfaja. Az állítás igazolására legyen szabad megemlítenünk azt, hogy a dokumentáció - helyesen alkalmazva - általában messzemenőleg alkalmas arra, hogy "a spanyolviassz ismételt feltalálását" megakadályozza, hogy a többszörös kutatást meggátolja, hogy felhívja a figyelmet olyan pozitív és negatív irányokra /az utóbbiak legalább annyira érdekesek, mint az előbbiek!/, amelyekben haladva bizonyos eredmények várhatók, ill. egyáltalán nem várhatók. A jól végzett dokumentációs tevékenység részben beruházások megtakarításához, ill. hatékonyságuk fokozásához vezet, részben pedig, a kutatási fázis megkerülésével, közvetlenül a termelésben hasznosítható információkat szolgáltat.

Mint hogy a dokumentáció kétségkívül konkrét beruházásokat igényel /könyvtár, folyóiratállomány, személyzet stb./, érthető, hogy a tőkés gazdasági rendszer, amely tevékenységének végső célját a minél nagyobb profitban látja, kutatási célokra s velük együtt dokumentációs célokra is csak akkor áldoz, ha a beruházások közvetlen és minél gyorsabb hasznát már az induláskor látja. Az ipar jelentékeny részében hosszú időn keresztül nem ez volt a

helyzet. Talán egyedül a kémia volt az az elméleti és alkalmazott műszaki tudományág, amelynek művelői korán belátták a dokumentációs tevékenység előnyét, és ennek nyomán megfelelő referáló irodalmat szerveztek /Chemical Abstracts, Chemisches Zentralblatt/. Tudjuk, hogy ezek a folyóiratok ma már sok évtizedes múltra tekinthetnek vissza, és valóban kifinomodott módszereikkel sok más iparágban is utat mutattak a dokumentációs tevékenységnek.

Különböző események /ezek között is elsősorban a haditechnikai jellegű kutatás nyomasztó szükségszerűsége, valamint a katonai és békés célokat szolgáló atomtechnológiai kutatás feltétlenül magasabbrendű beavatkozást igénylő jellege/ döbbenetették rá sok állam kormányzati és ipari vezetőit arra a tényre, hogy a kutatás jelenlegi /ill. akkori/ kezdetleges színtjén többé nem tartható fenn. Sok szempontból a második világháború jelentette ezen a téren a fordulópontot, bár még a háborúval kapcsolatos gigászi erőösszpontosítás is csak bizonyos részterületeken vitte lényegesen előre magát a kutatást és vele a kutatások módszertanát.

A kutatásokban való fokozott állami részvétel különösen az utóbbi néhány év folyamán vált erősen időszerűvé. Ennek jelentős mértékben gazdasági jellegű okaira még visszatérünk.

Az államilag finanszírozott kutatás mellett bizonyos iparágakban /pl. repülőipar, elektronika/ egyre több olyan kutatószerv is létesült, amelyet bizonyos vállalatcsoportosulások, trösztök és ehhez hasonló gazdasági csúcsszervezetek létesítettek. Az esetek jelentékeny hányadában ezek a kutatószervek nagyon hasonlítanak a szocialista országok egy-egy iparági kutatóintézetéhez; feladatuk is nagyjából ugyanaz, csupán a vállalati korlátok szabnak a gazdasági rendszer lényegéből fakadó határt az eredmények felhasználásának. Jellemző példák erre az amerikai Bell vállalat laboratóriuma /amely külön vállalattá alakult/, a francia CSF vállalat kutatóintézete és még sok más, főleg elektronikai, villamosipari, atomtechnológiai, repüléstechnikai stb. intézmény.

A fejlődés legújabb vonása az önálló kutató vállalatok jelentkezése. Ezeket a vállalatokat már kifejezetten és kizárólagosan kutatási céllal hozták létre, tehát egyébbel, pl. gyártással, értékesítéssel stb. nem is foglalkoznak. A jelek szerint főleg Amerikában bonyolítanak le igen nagy forgalmat: a mozgékony, talpraesett vezetéssel bíró és kellőképpen felkészült kutatóvállalatok, amelyeknek ráadásul megvan az az előnyük, hogy munkatársaikat az ipari átlagnál jobban meg tudják fizetni. Az utóbbi tény csak azért kell megemlíteni, mert a nyugati államokban szinte elkerülhetetlen a tudományos munkaerővándorlás, amelynek egyetlen lehetséges menetiránya: a gyengébben fizető állami vagy felsőoktatási szervektől a vállalati kutatólaboratóriumok és innen az önálló kutatóvállalatok felé.

Kutatás és információigény

Az előbbiek előrebocsátása azért volt szükséges, mert a látottak alapján nyugodtan állithatjuk, hogy a mai nyugat-európai és amerikai dokumentációs tevékenység 50 %-ánál jóval nagyobb mértékben a kutatás valamelyik válfaját szolgálja. Éppen ezért a dokumentációs tevékenységnek is elsősorban az itt felmerülő információigények kielégítésére kell törekednie.

Amint a kutatás vonalán az előbbiekben vázolt átrendeződés észlelhető, ugyanugy vele teljesen párhuzamosan alakul a dokumentációs tevékenység jellege is.

Önálló műszaki-tudományos dokumentációs szervek országos szinten - tehát teljesen átfogó tevékenységgel - a szocialista országokhoz hasonló szervezeti kötelékben Nyugaton nem léteznek. Ez tulajdonképpen szinte törvényszerűleg adódik a tőkés gazdaság szervezetéből és célkitűzéseiből. Igen jól tudjuk, hogy a kevésbé jövedelmező tevékenységi ágakkal a vállalatok maguk nem akarnak foglalkozni, és ezt igyekeznek az államra áthárítani - ahol lehet. Nyilvánvaló viszont, hogy az állam, amelyet egyébként is a korszerű hadiipar, különleges iparfejlesztés stb. igen jelentős költségtelei nyomnak, ilyen látszólag "luxusnak" tekinthető tevékenységre, mint a dokumentáció, csupán azokon a területeken hajlandó pénzt áldozni, ahol akár közvetlen vagy közvetett kutatási szükségletei miatt, akár pedig monopolhelyzete folytán arra feltétlenül szükség van. Így alakultak, és alakulnak ki egyes állami dokumentációs központok, amelyek jellege és tevékenységi területe országonként más és más.

Az állami jellegű kutatási szervek dokumentációs tevékenységén kívül /már pedig ez a jelenlegi nyugati dokumentációs tevékenységnek több mint a fele/ dokumentációval foglalkoznak az egyes nagyvállalatok, ill. trösztök központjai és a vállalatokhoz tartozó különféle kutatószervek. E téren egy pozitív gyakorlati példát láttam: az ICI /Imperial Chemical Industries Ltd./ hatalmas vegyipari konszern műanyagkutató intézetét, amelynek dokumentációs ellátottsága kétségkívül kitűnő. Akár a könyv-, akár a folyóiratállományt vesszük, a kutatóknak gyakorlatilag minden szükséges anyag rendelkezésükre áll, és ezenkívül a monográfiák alakjában /különlenyomat stb./ beszerezhető információ anyagról egy külön e célra függetlenített munkatárs valóban gondoskodik is. Ez biztosítja azt, hogy az illetékes kutatók a maguk részterületén, legalább is a nyugati szakirodalom vonatkozásában, ténylegesen az aznapi szintig tájékoztatva vannak.

Az önálló kutatóvállalatok mintájára önálló dokumentációs vállalatok is létesültek. Ezek az önálló dokumentációs vállalatok igen sokféle szolgáltatást nyújtanak ügyfeleiknek, előfizetőknek. E szolgáltatások javarészt a mi dokumentációs tevékenységünkre emlékeztetnek. A jelek szerint ezek a vállalatok meg lehetőségen jól jövedelmeznek, amiben jelentős része van annak is, hogy különféle állami szervek mind Angliában, mind az USA-ban jelentős összegekkel támogatják a hasonló dokumentációs tevékenységnek főleg a szovjet irodalom feltárására vonatkozó részét.

A szovjet eredmények hatása a nyugati dokumentációra

A szovjet ipar egyre fokozódó sikerei, a szovjet tudomány olyan átütő eredményei, mint pl. a szputnyikok és lunyikok és nem utolsósorban a szovjet alapkutatás nemzetközileg is elismerten magas színvonala az utóbbi néhány év folyamán arra készítette a legnagyobb nyugati ipari államokat, hogy minél mélyebben feltárják a szovjet műszaki és tudományos irodalom forrásait.

E tekintetben a vonatkozó törekvéseknek kedvez az a körülmény is, hogy az utóbbi években a Szovjetunióból a nemzetközi együttműködés eredményeképpen egyre nagyobb mennyiségű tudományos és műszaki információs anyag jut el a nyugati államokba, és így a feltárható anyag mennyisége is lépést tudott tartani az igényekkel.

Az első alapvető megállapítás, amit franciaországi és angliai tartózkodásom nyomán tehettem, talán meglepő: lényegesen jobban vannak szovjet anyaggal ellátva, mint mi. Ez különösen a folyóiratanyagra érvényes. Számos olyan szakfolyóirat, amire Budapesten a Kultura nem vesz fel előfizetést, Londonban egyszerűen könyvkereskedésben, számonként megvásárolható. Ha nem is feladatom e tény mélyebb okának kutatása, mégis furcsának kell tartanom azt, hogy igen jelentékeny mennyiségű szovjet műszaki-tudományos információs anyagot csak via London vagy via Washington, tehát angol, ill. amerikai dokumentációs központok közbeiktatásával vagyunk képesek feltárni. Ugy hiszem, hogy ez a "reexport" ésszerűbb szervezéssel meggátolható lenne. Annyi kétségtelen, hogy Nyugaton jól, sőt jobban ismerik a teljes szovjet folyóiratanyagot, néhány erre specializált /magánközben lévő/ könyvkereskedés szovjet könyvekből óriási raktárat tart, és mindazok, akik komolyan ismerkednek az orosz műszaki, ill. tudományos nyelvvel, az igen olcsó áru szovjet szakkönyveket előszeretettel vásárolják, és általában nagyra értékelik is.

Az előbbi megjegyzés után szinte önmagától kínálkozik annak a megállapítása is, hogy ahol Nyugaton a szovjet szakirodalmat feltárják, ott sokkal mélyebben tárják fel, mint nálunk, és jobban ki is használják. A dokumentációs tevékenység sokkal több folyóiratra terjed ki, és főleg sokkal magasabb szintig halad, mint nálunk. Ez természetesen közvetve azt a megállapításunkat igazolja, hogy a dokumentációs tevékenység Nyugaton elsősorban a kutatást és csak másod- vagy harmadsorban szolgálja a tényleges ipari gyártó tevékenységet. Ugy látszik, hogy ott a gyárak javarészt munkavállalóik magánügyének tekintik az esetleges önképzést, és a folyóiratok előfizetésén, ill. a könyvek beszerzésén kívül nem tulságosan intézményesen támogatják az ezekben rejlő hasznos információk gyakorlati hasznosítását. Az utóbbi megállapítás nem vonatkozik azonban a nyugat-német iparra, amely dokumentációs téren sok szempontból évekig vagy évtizedekig az élen járt, és ahol egyes vállalatok, ill.

konszernek ezirányú tevékenysége ma is figyelemreméltó.

A szovjet eredmények iránti érdeklődés kielégítését szolgálják egyes szovjet műszaki és tudományos folyóiratok teljes angolnyelvű fordításai, amelyeket mind Angliában, mind az USA-ban kiadnak. Ugy látszik, hogy e téren még nem született meg a magasabbrendű nemzetközi koordináció, mert pl. van olyan szovjet tudományos folyóirat, amelyet külön Angliában és külön Amerikában is lefordítanak, és kiadnak, holott valószínűleg egyetlen fordítás is kielégítené az igényeket. Ez csak ismételten hangsúlyozza annak az információnak az időszerűségét, hogy mind a német, mind az angol nyelvterületen szükség lenne /és van/ a miénkhöz hasonló központi fordításnyilvántartó szervre, amely a többszörös fordításokat meggátolná.

A szovjet folyóiratok angol és amerikai megjelentetését nagyban elősegítik azok a jelentős összegű állami és félállami támogatások, amelyeket Angliában és főleg az USA-ban a fordításokat kiadó vállalatoknak juttatnak. Az amerikai National Science Foundation pl. jelenleg többmillió dollárt juttat a szovjet folyóiratokat és könyveket kiadó, ill. értékesítő vállalatoknak és vállalatcsoportoknak!

Ezek sorában külön ki kell emelni a P e r g a m o n kiadó-vállalatot, amely rugalmas és sokoldalú ügyvezetésével el tudta érni, hogy a Szovjet Tudományos Akadémia kiadóvállalatának valamennyi kiadványára opciót szerzett, és ezenkívül a többi szovjet kiadónál megjelenő művek is jórészt rajta keresztül jutnak el a nyugati tudományos világ legszélesebb köreihez. Eredetileg csupán könyveket adtak ki, ma azonban egyre nagyobb számban jelentetik meg a szovjet szakmai és tudományos kongresszusoknak összefoglaló anyagát és azokat a folytatólagos kiadványokat, amelyek a modern tudomány néhány súlyponti területén /kibernetika, automatizálás/ a legfrissebb szovjet tudományos eredményeket adják közre. A jelek szerint - a szubvenciót is beleszámítva - a P e r g a m o n kiadó-vállalat nem is csinál rossz üzletet azzal, hogy információs hidat ver a keleti és nyugati tudományos tevékenység között.

A szabadalmak ügye

E kérdés kiemelését azért tartjuk különösen helyénvalónak, mert nézetünk szerint a nyugati dokumentációs tevékenység első-sorban a szabadalmakkal kapcsolatos adatszolgáltatási, újdonság-kutatási stb. munkákból indult ki. Erdemes emlékeztetni arra, hogy már jóval a háború előtt a német IG-Farben központjában egy professzor vezetésével és több műszaki doktor, valamint több tucatnyi mérnök közreműködésével hatalmas dokumentációs osztály működött, amelynek feladata tulajdonképpen aligha lehetett egyéb, mint a világ minden táján megjelenő kémiai tárgyú szabadalmak és műleírások gondos áttanulmányozása, az eljárás esetleges átvétele, a már korábban kiadott szabadalom kijátszása, ill. megkerülése stb. szempontjából. Ezen a téren ismét a vegyipar járt az élen, aminek egyik oka ugyan az is, hogy a technikai tevékenység

valamennyi ága közül akár elméleti, akár gyakorlati szinten éppen a vegyipar /és alaptudománya, a kémia/ volt leginkább alkalmas a dokumentációs szempontból lényeges osztályozó rendezésre.

Néhány év óta a Szovjetunió találmányi kiadványai is eljutnak a nyugati államokba. Ebből a szempontból jellemző, hogy az egyik angol dokumentációs vállalat /Technical Informations Ltd/ havonta kétszer, szakterületenként csoportosítva, bőséges kivonatot ad a szovjet találmányi közlöny anyagából. Külön füzet foglalkozik pl. a kémiai és kémiai technológiai szovjet szakirodalommal.

A szabadalmak feltárása állandóan gondot okoz az érdekelteknek. Nem kis szerepet játszik ebben az, hogy pl. az USA és az NSZK szabadalmi hivatalának sorozatos kiadványai /Official Gazette, Auszüge aus den Patentanmeldungen stb./ teljesen rap-szodikusan, minden különösebb logikai indok nélkül kiragadva ismertetik az egyes szabadalmak egy-egy igénypontját. Itthoni tapasztalatainkkal egybevágóan az ottani érdekeltek sem használhatják egyébre ezeket a kiadványokat, mint arra, hogy belőle a konkrét bibliográfiai adatokat megismerjék, és ezenkívül a többnyire dodonai stílusban megfogalmazott igénypontból legalább annyit tisztázzanak, hogy pl. az ott szereplő kefe fogkefe-e avagy utcaseprésre alkalmas.

Érthető tehát, hogy az említett hivatalos "kiadványok" első és minden további pillantásra teljesen értelmetlen szövegei helyett ezek a dokumentációs vállalatok igyekeznek a szabadalmak valódi tárgykörét és lényegét megadó rövid referátumszerű kivonattal tájékoztatni előfizetőiket az újdonságokról. Néhány kiadványuk e téren sokkal többet ér, mint a vonatkozó hivatalos szabadalmi kivonatok, úgyhogy az előbbieket feltárása és hasznosítása nálunk sem időszertelem. Meg kellene vizsgálni azt, hogy nem lehet-e ilyen módon, az említett referáló folyóiratok előfizetésével előnyös devizamegtakarításhoz jutni. Nem kétséges ugyanis, hogy a hivatalos szabadalmi kivonatok, legalább is jelenlegi alakjukban csak arra alkalmasak, hogy 50 %-nál nagyobb bizton-sággal lehessen eldönteni, vajon szükség van-e a teljes szabadalom meghozatalára, vagy sem. E döntést a szóbanforgó referáló folyóiratok birtokában sokkal jobban meg lehetne hozni - leg-többször a hivatalos kiadvány megérkezésénél hamarabb is!

A referált anyag kérdése

A referálási tevékenység két igen lényeges részlettel bír el a miénktől. Mind a két részletet annyira fontosnak tartjuk, hogy feltétlenül módot kellene találni a megfelelő személyi és költségkeretek biztosításával arra, hogy dokumentációs tevékenységünket - lehetőleg a minimális időkésedelemmel - ezekre is kiterjesszük.

Az egyik nagy terület, amely nézetem szerint a Nyugaton dokumentált anyagnak 40 - 50 %-a /nálunk pedig sajnos 5 - 10 %-át is alig éri el/ a különféle kutatási jelentések, különféle

egyetemek és főiskolák időszakos és nem időszakos kiadványai, cikkgyűjtemények, előadásorozatok. Saját tapasztalatunk is azt igazolja, hogy az ehhez hasonló kiadványokban rejlő információ sokszorta értékesebb annál, ami - néhány folyóirat kivételével - az általánosan elérhető folyóiratállományban megjelenik. Ezek a kisebb-nagyobb monográfiák, dolgozatok, jelentések egy-egy részletkérdést igen nagy mélységig tárnak fel. Ismertetik a kutatás szakutcait és természetesen a pozitív eredmények jelentős részletét is. Ha a kutató a dokumentáció birtokában el akarja dönteni, hogy milyen irányban haladjon, akkor számára rendkívül értékes lehet, ha a hasonló problémakörrel foglalkozó külföldi tudósok és mérnökök idevágó problémáit, beleértve a buktatókat is, idejekorán megismeri. Rengeteg hiábavaló próbálkozásnak lehet elejét venni egy problémakör pozitív és negatív oldalainak teljes feltárásával, erre viszont a közönséges szakfolyóiratok hasábjain általában nincs mód/pl. a vállalatok nem szívesen számolnak be negatív eredményekről/, az ilyen vonatkozású anyag csakis az említett jellegű kiadványokban található meg.

A második ilyen nagy információ csoportot talán legáltalában vállalati jellegű dokumentációs anyagnak nevezhetnők. Ide tartoznak a katalógusok, számos különkiadvány, kisebb-nagyobb tájékoztató írások, amelyeket a tekintélyesebb vállalatok igyekeznek állandó és reménybeli vevőiknek a kezébe adni. Érdemes megjegyezni, hogy főleg a valóban nemzetközi, jóhírnevű vállalatok ilyen jellegű kiadványai - a vállalati házi technológiai előírásokat is beleértve - rendkívül nívósak. Nyilvánvaló, hogy a nyugati országokban az ezirányú anyag feltárásának elsődleges indoka az éles kereskedelmi verseny. Mindegyik vállalat igyekszik összes versenytársainak tevékenységéről minél átfogóbb képet kapni, saját mérnökeit a konkurens vállalat terveiről tájékoztatni és ennek nyomán minden szükséges fejlesztési intézkedést megtenni. Ez a rugója annak, hogy a már említett "vállalati dokumentációs anyagot" értékeli, és fel is használják. Saját tapasztalataimból csupán azt szeretném hozzátenni, hogy sok esetben a vállalatok által kiadott információs anyag érthetőbb, kevésbé ködös és végeredményben használhatóbb és nívósabb, mint sok tudományos közlemény. Az ezirányú anyag beszerzését és feltárását éppen ezért nálunk is napirendre kell tűzni.

A referált anyag megosztásának illusztrálására legyen szabad itt egy kis statisztikával szolgálni. Egy szakmai tudományos egyesület/I.Ae.S./, repüléstechnikai dokumentációjával foglalkozó részlegének tevékenységét jellemzik az alábbi adatok:

Év	Feltárt dokumentációs egységek száma	Ebből nem angol nyelvű
1955	4000	10 %
1960	több mint 8000	35 %

A jelek szerint tehát a dokumentációs igények megkérdőjeleződése szinte az egész világon általános jelenség.

Ide kívánczok még az a megjegyzés, hogy mivel a nyugati államok dokumentációja elsősorban a kutatás céljait szolgálja, ezért a dokumentált anyag túlnyomó többségében feltétlenül a nívós felsőfoku és a legjobb középfoku szövegekből kerül ki, míg a nálunk - sajnos - még mindig túlzott mértékben feltárt alsófoku anyagot elhanyagolják. Nézetünk szerint a mi viszonyaink között is sokkal helyesebb lenne, ha dokumentációs tevékenységünk az eddiginél erősebben a magasabb szintű műszaki fejlesztés felé orientálódnék, és az alsófoku dokumentációs anyagot inkább ügyesen összefoglaló dokumentációs külökiadványok formájában juttatnánk a szakmunkások és művezetők kezébe. Valószínű, hogy ők is sokkal inkább meg tudnák emésztetni ezt az anyagot ilyen "előrerágott" formában, mint a gyakran többé-kevésbé nívótlan eredeti szövegekről készült, nem tulaágosan igényes fordítás alakjában!

A referátumok formája

Akermelyik nyugati referáló kiadvány kézbevétele egyértelműleg bizonyítja azt a megállapításunkat, hogy - a nálunk még időnként kultivált, közepes terjedelmű /"nagy"/ referátumok helyett - csak címfordításokra /null-referátumokra/, és a rövid, 3 - 4 mondatos tájékoztató szöveggel u.n. szignaletikus referátumokra van szükség.

Ennek oka nyilvánvaló: a címfordításnak, a rövid referátumnak is egy a célja: a várható "fogyasztó" figyelmét fel kell hívnia az új információs anyagra. A rövid referátum tartalmazza mindazokat a részleteket, amelyek egy ilyen figyelem felhívásához szükségesek és elegendők. A "nagy" referátum sem eredményesebb ennél többet. Nem is eredményezhet, mert nem pótolhatja a teljes cikk elolvasását, és sokkal többet figyelemkeltés szempontjából sem nyújthat, mint a rövid referátum. Papírtakarékossági, de főleg időtakarékosági szempontból tehát feltétlenül és végérvényesen csak a kis referátumokra, mégpedig jórészt a jelenleginél rövidebb referátumokra kell áttérnünk. Nem a referátumok terjedelmét, hanem a referátumok abszolút számát és minőségét kell növelni. Ennek keretében, az előbbieknél megfelelően, nem szabad a nívótlan, kereskedelmi jellegű stb. anyagot országos szinten referálni. A kereskedelmi jellegű anyag /tehát a hirdetésszerű közlemények/ feltárása egy-egy vállalati dokumentalista dolga, nem pedig az országos dokumentációé.

A megfelelő referátum nyomán azután kívánágra az eredetiről fordítás készülhet, vagy az érdeklődő eredeti nyelven elolvashatja. E téren viszont jellemző a kivonatos fordítások terjedése.

"Az ETO válsága"

Talán a fenti alcim tullozza a helyzetet. Főleg akkor tekint-
hető tulzott megállapításnak, ha könyvtári szempontból és nem nem-
zetközi koordinációs szempontból nézzük a kérdést. Nyilvánvaló,
hogy az egyetemes tizedes osztályozás a maga jelzőszámrendszerével
az egyetlen nemzetközi szinten valóban működő koordinációs eszköz.

Ez azonban nem jelenti azt, hogy az ETO a mai sokoldaluan
differenciált dokumentációs szolgálat igényeit ki tudná elégíteni.
Bizonyos ipari és tudományos területeken nem ma, hanem 20 - 25 év-
vel ezelőtt is már teljességgel képtelen volt az ETO az anyag cso-
portosításával kapcsolatos igények kielégítésére. Különösen Német-
országban már a második világháború előtt több kódrendszert vezet-
tek be. Jellemző vonása ezeknek a rendszereknek, hogy betűk és szám-
jegyek kombinációjával és az ezekhez tartozó rendkívül részletes
tárgymutatóval egy-egy iparágon belül valóban többé-kevésbé kimerít-
ő részletességgel nyújtanak módot minden információs anyag besoro-
lására. Sajnos a technikai tevékenységnek igen sok olyan részterüle-
tén, amelyek bármilyen oknál fogva primer fontosságúak, az ETO rend-
szerben bármely hasonló csoportosítás 15 - 24 számból álló jelcso-
portokat eredményezne, és ezek már csak a fellépő hibaforrások miatt
sem fogadhatók el.

Hasonló kódrendszerek most is kezdenek kialakulni és haszná-
latba jönni. A repülőipar és az asztronautika pl. meglehetősen
szerteágazó és rendkívül részletes szám- és betűkulcsot használ, és
talán nem érdektelen annak a megemlítése, hogy a csehszlovák repü-
lésügyi kutatóintézet is a módosított régi német dokumentációs jel-
kulcsot használja. Hasonló példák más tárgykörökből /építőipar,
atomtechnika stb./ is meríthetők.

A dokumentáció tudományának hivatásos művelői tehát akarva,
nem akarva, kénytelenek lesznek foglalkozni ezekkel a gyakorlati
tudományos dokumentációs tevékenységből fakadó megállapításokkal.
Könnyen elképzelhető, hogy pl. az ETO rendszer mellett iparágan-
ként hasonló külön kódrendszereket vezetnek be, vagy pedig megkísér-
lik a kétféle módszer szintézisét, tehát pl. az egyes technikai te-
rületeken és ezek főcsoportjain belül az ETO megtartását, de ehhez
betű- és számkódok hozzáfűzését. Talán ma még az ilyen megoldás
könyvtártudományi szempontból nem kívánatos, de könnyen lehetséges,
hogy a gépi adatfeldolgozás fokozott térhódításával az ilyen össze-
tett kódok az egyébként is rendkívül türelmes számítógép számára el-
fogadhatók.

Információs gépek?

E pillanatban nem tudunk olyan elektronikus számítógépről
vagy más relés, mechanikus vagy hasonló kibernetikai berendezés-
ről, amely kifejezetten dokumentációs feladatokat teljesítene.
Az elvek és lehetőségek demonstrálására hasonló kísérleteket vé-
geztek elsősorban a Szovjetunióban és az USA-ban, de ezek még
csak kísérletek.

A vegyipar uttörő dokumentációs törekvése ismét előtérbe kerül: legjobb tudomásunk szerint a Szovjetunióban olyan információs számítógépet készítenek, amely az összes szerves vegyület adatainak feldolgozására képes lenne. Egyes élenjáró európai és amerikai vegyipari gyárak egyébként is felhasználták már az elektronikus számítógépet dokumentációs jellegű kísérletekhez, amelyek közül talán a leghumorosabb az új vegyszerek, gyógyszerek és egyéb vegyületek kereskedelmi elnevezésére kidolgozott számítógépprogram.

Az információs gépek tehát még a jövő zenéjének tűnnek. Valljuk meg, hogy e pillanatban még a szükséglet sem teszi indokolttá e gépek széleskörű alkalmazását. Általában az elektronikus adatfeldolgozó berendezések vonalán még jelentős tapasztalatra van szükség ahhoz, hogy valóban eljussunk a hasonló, rendkívül nagy teljesítményű gépek gazdaságos kihasználásához. Ha azonban a dokumentációs igények fejlődésének mai üteme fennmarad, akkor 10 - 15 év távlatában a hasonló kibernetikai berendezések dokumentációs célokra való felhasználása rendkívül időszerrév válik.

Néhány szó a fordításokról

Ami a fordítások terjedelmét illeti, lassanként az egész világon mindenütt belátjuk azt, hogy főleg a folyóiratokból és könyvekből készült fordításokkal kapcsolatban a betű szerinti teljesség csupán másodrendű követelmény. Elsőrendű követelmény a teljesség a gondolatmenet és a tartalom szempontjából, de teljesen felesleges az egyébként is állandó időhiánnyal küzdő ipari vezetőt és fejlesztési mérnököt haszontalan sallangokkal, mellékes körülményekkel, érdektelen részletekkel terhelni. Az ut tehát: a kivonatos fordítás, amelyből elmarad minden mellékes, de amely mindent tartalmaz, ami lényeges. Ez történetesen a fordítóval szemben támaszt lényegesen szigorúbb minőségi követelményeket, mint amilyenekhez eddig hozzá voltunk szokva.

A gépi fordítások még ma sem időszerréek. A sok érdekes számítógépes fordítási kísérlet inkább a gépek alkalmazási lehetőségeire mutat rá, de e kísérletek tényleges gazdasági indokoltságát egyelőre aligha lehetne kimutatni. A fordítók száma általában közelítőleg elegendő, és ma még nem érett meg a helyzet a gépi fordításokra. Egyébként is e téren meglehetősen hosszú felkészülési időszak szükséges, hogy a mai fordítókból a jövő gépi fordításainak lektorait kinevelhessük.

Ami a rossz fordításokat illeti, úgy látszik, hogy a fordítási igény növekedése világszerte nagyszámu selejtes fordítás megjelenéséhez vezetett, s méghozzá több esetben nyomtatásban is. Nemrégiben került kezünkbe az egyébként rendkívül színvonalas nemzetközi folyóirat, a "Microtecnic" egyik száma, amelyben egy amerikai egyetemi tanár forgácsolásról szóló kétértelműen érdekes előadása, sajnos, német fordításban jelent meg. Ez a fordítás nivóját, stílusát, nyelvezetét tekintve kb. a 10 - 12 év előtti orosz fordításaink színvonalán mozgott. Pedig az

az idő nálunk a műszaki dokumentáció hősi korszaka volt, amikor szinte egyetlen jelszó lebegett minden vezető előtt: dokumentáció, neccse est /dokumentálni szükséges/.

Amilyen mértékben növekszik a fordítások abszolút száma, olyan mértékben hatja át a produktumokat is a rossz fordítások nagy védőszentjének, Leiter Jakabnak markáns alakja. Ezen a helyzeten nyilván gondosabb ellenőrzéssel, lektorálással s nem utolsósorban a terminológiai tevékenység nemzetközi szintű koordinálásával lehet csak segíteni.

Összefoglalás

Mint már cikkünk elején előre bocsátottuk, csupán néhány szembevetendő, a dokumentációs szakember számára első pillantásra is kézzelfogható mozzanatot kívántunk az olvasó elé tárni. A nyugati nagy ipari államok dokumentációs tevékenységét ma a szakmánként megosztott, és szinte szakmánként más és más szervezeti formában megoldott dokumentáció jellemzi, - állami, vállalati dokumentációs szervek és önálló dokumentációs vállalatok részvételével. Ez a rendszer lényegéből kifolyólag kisebb hatókörű, de mozgékonyabb a miénknél, és elsősorban a kutatási tevékenység támogatását szolgálja. Fentiek természetesen a jelenleg Nyugaton dokumentációs uton feltárt anyag nivóját is meghatározzák.

Az ETO rendszer a mai modern műszaki dokumentáció igényát nem képes kielégíteni. Ezt az osztályozási rendszert meg kell fejleszteni, valamilyen bővített, újabb rendszert kell kialakítani, szakmánként egyelőre változó kódrendszerek igénybevételével.

A referátumok Nyugaton szinte kivétel nélkül címfordítások és rövid referátumok. A fordítások növekvő mértékben az OMK új szolgáltatására, az ún. tömörítvényekre emlékeztetnek.

Befejezésül meg kell állapítani, hogy a dokumentációs tevékenység Nyugaton éppúgy, mint a szocialista tábor országaiban rohamosan fejlődik. S amilyen mértékben sikerül nyugati partnereinket a békés egymás mellett élés egyedül célravezető elvéről meggyőzni, olyan mértékben növekszik tovább az információigény és az információszolgáltatás.

Nagy Ernő

Nagy, E.: Some problems on documentation and technical library activities. /Some lessons from visits to Western Europe./

The participation of the state in research became very active during the past years. Numerous research organizations were also established by the trusts and other top organizations of economy. Independent research organizations were recently established chiefly in the US, and independent institutions of documentation as well. These profitable enterprises are financially assisted by the state, especially in respect to the evaluation of Soviet scientific literature.

Western institutions of information are well supplied with Soviet documents, sometimes even better than Hungary. They are also better exploited, e.g. by the Pergamon Press Co.

Documentation has special problems in connection with patents. Nevertheless abstracting journals can sometimes be better utilized than the extracts of patent gazettes.

Reports, dissertations, catalogues and other valuable publications play an important part in the documentation of Western European countries. The demands that documentation must satisfy are becoming more exacting the world over. Short abstracts proved to be very useful.

The technical information activity in Western countries is divided according to the branches of industry, the organizations and services are multifarious. This form of documentation is very versatile but its range is narrower than ours, its primary scope consists in the support of research.

The UDC cannot fulfil all demands of modern technical documentation.

- . . . -